

BABUCS ZOLTÁN

MIRCSE DÉNES HONVÉDSZÁZADOS NAPLÓFELJEGYZÉSEI 1848–1849-BŐL

KIVONAT: Barátosi Mircse (Mirtse) Dénes 1812. december 26-án született a háromszéki Barátoson. 1828-ban hadfíként lépett be a császári-királyi hadseregbe. 1836-ban zászlóssá, 1839-ben alhadnaggyá, 1843-ban főhadnaggyá, 1848 márciusában századosná lépett elő a kézdivásárhelyi 15. (2.) székely határőr-nyalozezred állományában. 1848. szeptember 23-án nevezték ki századosnak a marosvásárhelyi 12. honvédzászlóaljhoz, s a 4. század parancsnokságát vette át. Részes volt a Székelyföld, majd Háromszék védelmének, 1849 februárjától a székelyföldi haderő szervezésében tevékenykedett. 1849 áprilisában áthelyezték a hétfalusi 140. honvédzászlóaljhoz. 1849 júniusában zászlóalja másfél osztályának parancsnokaként működött a brassói hadosztályban. A fegyverletételt követően hazatért, azonban hamarosan letartóztatták, csakúgy, mint Ferenc bátyját, aki honvéd őrnagy volt. Nagyszébenben a hadbíróóság kötél általi halálra ítélte, amit 1851-ben kegyelemből hat évi várfogságra módosítottak. 1852-ben kegyelmet kapott, így szabadult az olműtzi várbörtönből. Hazatért Barátosra, ahol gazdálkodott. 1855. március 1-jén feleségül vette nagyborosnyói Bartha Cecíliát. Házasságukból két gyermek született: Irma és Berta. Hosszas betegség következtében halt meg Barátoson, 1864. március 24-én. Naplója a közelmúltban került elő, amelyet 1842 és 1860 között vezetett, ezek közül az 1848–49-es magyar szabadságharcra kapcsolatos bejegyzéseit közöljük.

KULCSSZAVAK: hadseregszervezés, honvédsereg, napló, székely határőr, tiszt

ZOLTÁN BABUCS

THE DIARY OF DÉNES MIRCSE, CAPTAIN OF THE HUNGARIAN ARMY, 1848-1849

ABSTRACT: Dénes Mircse (Mirtse) Barátosi was born on 26 December 1812 in Barátos, Háromszék. In 1828 he joined the Imperial-Royal Army as a soldier. In 1836 he was promoted to ensign, in 1839 to second lieutenant, in 1843 to first lieutenant, and in March 1848 to captain in the 15th (2nd) Szekler Frontier Infantry Regiment of Kézdivásárhely. On 23 September 1848, he was appointed captain of the 12th “honvéd” Battalion of the Marosvásárhely and took command of the 4th Company. He was involved in the defence of Szeklerland and later of Háromszék, and from February 1849 he was active in the organisation of the Szeklerland forces. In April 1849, he was transferred to the 140th “honvéd” Battalion of Hétfalu. In June 1849, he was the commander of one and a half squadrons of his battalion in the Brasov division. He returned home after the surrender, but was soon arrested, as was his brother Ferenc, a major in the army. He was sentenced to death by hanging by a court martial in Nagyszeben, which was commuted to 6 years’ imprisonment in 1851 out of mercy. In 1852 he was pardoned and released from the dungeon of Olmütz. He returned home to Barátos, where he became a farmer. On 1 March 1855 he married Cecília Bartha from Nagyborosnyó. They had two children, Irma and Berta. He died in Barátos after a long illness on 24 March 1864. His diary, which he kept between 1842 and 1860, has recently been discovered, and we publish his entries on the Hungarian War of Independence of 1848-49.

KEYWORDS: military organisation, army, diary, Székely border guard, officer

Barátosi Mircse (Mirtse) Dénes 1812. december 26-án született a háromszéki Barátoson. Református családból származott, anyja Mogyorósi Sára, atyja Mircse Mózes, aki főhadnagyként szolgált a sepsiszentgyörgyi 11. székely határőr-huszárezredben. Házasságukból még négy gyermek született: Ferenc,¹ Klára, Sára és Rákhel.²

Mircse Dénes 1828-ban hadfiként öltötte fel a császár kabátját, 1836-ban zászlóssá, 1839-ben alhadnaggyá, 1843-ban főhadnaggyá, majd 1848 márciusában századosá lépett elő a kézdivásárhelyi 15. (2.) székely határőr- gyalogezred állományában.³

1848. szeptember 23-án nevezték ki századosnak a marosvásárhelyi 12. honvédzászlóaljhoz, s a 4. század parancsnokságát vette át. Részes volt a Székelyföld, majd Háromszék védelmének, 1849 februárjától a székelyföldi haderő szervezésében tevékenykedett. 1849 áprilisában áthelyezték a hétfalusi 140. honvédzászlóaljhoz, majd 1849 júniusában zászlóalja másfél osztályának – azaz három századának – parancsnokaként működött a brassói hadosztályban.

A fegyverletételt követően hazatért, azonban hamarosan letartóztatták. Nagyszébenbe vitték, ahol a hadbíróság kötél általi halálra ítélte, amit 1851-ben

1 Mircse (Mirtse) Ferenc, barátosi (Barátos, 1806. dec. 27. – Zágón, 1866.) a szatmári katonai nevelőintézet elvégzését követően 1827-ben hadfiként került a kézdivásárhelyi 15. székely határőr- gyalogezredhez, ahol 1847-ben alszázadosá, 1848 tavaszán főszázadosá lépett elő. 1841-ben vette nőül Jákó Karolinát, házasságukból gyermek nem született. 1848. április 11-én zászlóalja két századával rendfenntartás végett Brassóba, június 10-én pedig Fogarasra vezényelték. Július közepétől a 15/I. tábori zászlóaljjal küzdött a délvidéki „kis-háborúban”, majd szeptember végétől a magyar főszereg hadműveleteiben vett részt. Csapattestével 1848 decemberétől az erdélyi hadműveletekben volt jelen, 1848. december 27-én kapta meg őrnagyi előléptetését, és vette át zászlóalja parancsnokságát. 1849. január 21. után alakulata újjászervezésére küldték haza Háromszékre. Előbb Sepsiszentgyörgy térparancsnoka, március 30-tól a brassói rögtönítélő törvényszék elnöke, majd júniustól a brassói kerület újoncozási biztosa. A szabadságharc végnapjaiban Csíkszereda térparancsnokaként tevékenykedett. 1851-ben a nagyszébeni hadbíróság kötél általi halára, majd tizenkét évi várfogságra ítélte. 1858-ban kegyelemmel szabadult. 1861 tavaszán a rövid életű Rikánbelőli Honvéd Segélyező Egylet orbaiszéki bizottmányának elnökévé választották. Haláláig Zágónban élt. Felesége tizenhét évi özvegység után, 1883. december 9-én halt meg Zágónban. Bona 2000, 520.

2 Klára (keresztelték: 1807. nov. 18.), Sára (1814. ápr. 15.), Rákhel (1820).

3 Militár-Schematismus 1828, 249.; 1829, 249.; 1830, 249.; 1831, 249.; 1832, 249.; 1833, 249.; 1834, 249.; 1835, 262.; 1836, 262.; 1837, 262.; 1838, 262.; 1839, 262.; 1840, 261.; 1841, 261.; 1842, 261.; 1843, 261.; 1844, 269.; 1845, 269.; 1846, 269.; 1847, 269.; 1848, 268.

kegyelemből hat évi várfogságra módosítottak. 1852-ben kegyelmet kapott, így szabadult az olmützi várbörtönből.

Hazatért Barátosra, ahol gazdálkodott, és atyját haláláig ápolta. 1855. március 1-jén feleségül vette nagyborosnyói Bartha Cecíliát.⁴ Házasságukból két gyermek született: Irma és Berta.⁵ Hosszas betegségben, gyomorrák következtében halt meg Barátoson, 1864. március 24-én. A barátosi családi temetkezőhelyen temették el.⁶

Naplóját⁷ 1842 januárjától 1848 májusáig az adott hónapon belül napokra lebontva vezette két nyelven. A német nyelvű bejegyzések szolgálati (*Dienstliche Vorfällenheiten*⁸), a magyar nyelvűek magánjellegűek (*Mellék Jegyzékek*). Katonai kötelmei mellett civil elfoglaltságairól képet nyerhetünk a naplóból, hiszen tiszttársaival – „pajtásaival” – rendszeresen összejárt, vagy levelet váltott, vendége volt a tiszti kaszinónak, vizitált civil előkelőségeknél és rokonoknál, bálokat, táncvigalmakat, színi előadásokat, sokadalmakat látogatott, templomba járt, beszámolt a ház körüli teendőkről (meszeltetés), kertjének műveléséről (krumpliültetés), jószágairól, s Brassóban és Kézdivásárhelyen akadt dolga. Olykor az időjárásról is beszámolt. Szabadidejében rajzolt, asztaloskodott, gyümölcsfáival foglalkozott, olvasott és 1843 végétől lottózott. Kiképzési „plán-mo” készített, katonai szakirodalmat forgatott, és 1845 tavaszán az újonnan megjelent *Abrichtungs-Reglement*⁹ magyar nyelvű kivonatát készítette el ezrede altisztjei számára.¹⁰ Brassóból rendelt olvasmányairól is több alkalommal tett

4 Mircse Dénes halálát követően Bartha Cecília újból férjhez ment Szonda Lászlóhoz, 1867. május 20-án. „Az oláh betörés elől történt menekülése közben”, 1916. szeptember 12-én, élete 89. évében, Tordán hunyt el. Az újtordai református temetőben temették el.

5 Irma (1857. febr. 21.), Berta (1860. febr. 5.).

6 Barsi 1988, 254., 346., Bona 2008, II. 110.; SÁL, Fond 105, nr. inv. 10, nr. 155, fol. 17v, 18v, 22r, 26v, 60v, 120v, nr. 156, fol. 2v, 27v, 33v–34r, 99r, 105v, 115v–116r, 152v–153r; SZNM, K, Gyj. törzsgy. és Kvasárhelyi albizt. jkv., 257; E helyütt köszönöm meg Demeter Lajos nyugalmazott levéltáros (Sepsiszentgyörgy) segítségét, aki Mircse Dénessel és családjával kapcsolatos kutatási eredményeit bocsátotta rendelkezésemre.

7 A kötet fedőlapján olvasható cím: *Journal liber tägliche Vorfällen heiten. Angefangen am 1ten Jänner 1842. Lieutenant Dionysius von Mirtse*. Mircse-napló.

8 *Dienstliche Vorfällenheiten* = hivatalos események.

9 *Abrichtungs-Reglement* 1843.

10 Mircse-napló 93. (1845. április 14–16.).

említést, több „ujság lapot” (pl. az 1842-től Pesten megjelenő *Der Ungar*) és „külömbféle könyveket”, így többek között az új Plutarchoszt,¹¹ a Kisfaludy Társaság *külföldi regénytárát*,¹² a Magyar titkokat,¹³ a *Conversations-Lexicon* kötetit,¹⁴ Erdély(ország) történetét¹⁵ forgatta.

Az 1848. augusztus utáni bejegyzései olmtüzi kiszabadulását követően magyar nyelven készültek, s bár a napló 166–170. oldalát kivágták, szövege mégsem hiányos. Szabadságharcbeli tevékenysége mellett – amelynek rögzítéséhez vélelmezhetően felhasználta pl. Czetz János és Szilágyi Sándor munkáit¹⁶ is – írt börtönéveiről, de a kiszabadulása utáni időszakról is hagyott feljegyzéseket az 1853 és 1860 közötti időszakról. A 380 oldal terjedelmű könyvben más is található: Számadás (1853. június – 1858. január),¹⁷ Cselédek bére kifizetése (1859–1863),¹⁸ Zágón, Páké, Orbaitelek határa felé kiadott földjeinek és bérlőinek listája,¹⁹ valamint Mircse Dénes kiskorú árváinak gyámi számadás könyve (1864–1865).²⁰

Az eddig ismeretlen napló nemrég került elő, amelyet az egyik Kézdivásárhelyen élő Mircse-leszármazott, feleségem egykori tanítványa bocsátott rendelkezésre. A betűhív naplórészlet közlése legyen főhajtás az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc emléke előtt.

11 Plutárchus 1807.

12 A Kisfaludy Társaság *Külföldi regénytára* 23 kötetben jelent meg Pesten Nagy Ignác szerkesztésében Hartleben Konrád Adolfnál 1843–1844-ben.

13 Nagy 1844–1845.

14 *Közhasznu esmeretek tára* 1831–1834.

15 Valószínűsíthetően Losontzi István népszerű munkájának egyik újabb kiadását olvashatta (1836, 1841, 1843). Az első kiadás: *Kis tükör, mely I. a' szent históriát, II. Magyar országot, III. Erdély országot, annak földével, polgári-állapotjával, és históriájával, gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a' nemes tanulóknak, summásan, de világosan elő-adja és ki-mutatja.* Pozsony, Landerer Mihály, 1773.

16 Czetz 1850; Szilágyi 1850.

17 Mircse–napló 323–379.

18 Mircse–napló 319–322.

19 Mircse–napló 307–310.

20 Mircse–napló 179–183.

März 1848.

Zavesits bajtársam²¹ szives volt meg látogatni.

5én Nagy Ajnát huszár Százados Fejér János Urat²² meg látogattam, Incze Lajos nyugalmazott Főhadnagy²³ barátomnál ebédeltem, és östve Bölönbe az ottan lévő árendás Ivanovits Urnál²⁴ táncz vigalom lévén, én is részt vevék belőlle. –

Ezen 4 napok alatt András Százados Urnál²⁵ szállásoltam

-
- 21 Helyesen: Zavišits. Constanin Zavišits (Pancsova, 1813. nov. 23. – ?) hadnagy a 15. székely határőr-gyalogezred állományában. 1848. április 1-jén áthelyezték a 13. oláh-bánsági határőr-gyalogezredhez, s a szabadságharcban a császári oldalon harcolt. KAW, QL Kt. 3884; Pensionsbuch, Hptm. II. Klasse, Bd. 3. fol. 307.; Constanin Zavišits és Johann Frankendorff adatainak felkutatását köszönöm dr. Domokos György hadtörténésznek, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum bécsi hadilevéltári kirendeltsége vezető helyettesének. A naplórészletben említésre kerülő személyek esetében legfontosabb életrajzi adataik és 1848–1849-es tevékenységük szerepel lábjegyzetben.
- 22 Fejér János, haralyi (Egerbegy, 1806. nov. 20. – Zalán, 1878. márc. 8.) a sepsiszentgyörgyi 11. székely határőr-huszárezrednél szolgált főszázadosként – azaz századkapitányként – és 1848 őszén ezrede háromszéki osztályaival vett részt Székelyföld védelmében. 1849 késő tavaszán ezrede alezredesi osztályának parancsnokaként harcolt a temesközi hadműveletekben, majd a szabadságharc végéig a Délvidéken tevékenykedett. Elhagyta az országot, de 1849 októberében Vidinből hazatért. 1850. január 18-án Aradon tizenkét évi várfogságra ítélték, de még ezen év végén kegyelmet kapott. Bona 2008, I. 338–339.
- 23 Incze (Intze) Lajos, nagyajtai (Nagyajta, 1799 – Nagyajta, 1860. aug. 29.) a 11. székely határőr-huszárezred nyugalmazott főhadnagya, akit 1849 márciusában Erdővidék térparancsnokává neveztek ki. Májustól őrnagyi rendfokozatban volt a háromszéki 7. nemzetőr-zászlóalj parancsnoka. Bona 2000, 400.
- 24 Személyére vonatkozó adatok nem állnak rendelkezésre.
- 25 András János (Csíkszentsimon, 1807–1853 után) a 15. székely határőr-gyalogezrednél 1848 elején lépett elő századkapitánnyá. Ezrede tábori zászlóaljával (15/I.) 1848 augusztusától harcolt a Délvidéken. Szeptember 24-én kapta meg őrnagyi rendfokozatát, és kinevezték az egri 26. honvédszászlóalj parancsnokává, amely a felső-tiszai hadtestbe nyert beosztást. December végétől betegszabadságon volt, majd 1849. február közepén Csányi László kormánybiztos hírszerzés és szervezés céljából küldte a Székelyföldre. Április 16-án a hadügyminiszter utasítására őrizet alatt Kolozsvárról Debrecenbe szállították. Május 16-án a nagykarolyi, majd 1849 júliusától a hódmezővásárhelyi újonctelep parancsnokaként szolgált. A fegyverletételt követően Nagyszebenben halálra, majd 1851. július 3-án kétévi várfogságra ítélték. Josefstadtból szabadult, 1852 őszén. Bona 2000, 202.

16án Délután András Százados Úr és Moricz Sándor²⁶ barátom hozzám jövének és az Östvét²⁷ egy más társaságában kellemetesen töltők. –

Uzonban a hadi oskolába²⁸ létünk alkalmával, egy néhány östvét igen kellemetesen tölténk.

Marcius hó 15étől kezdve roppant események színhelye leve szinte egész Europa, – a Szabadság lelke mindenütt fel kezdett tünekezni, s' a' mindenható Isten tudja mi fog mind ezekből lenni.

Áprill 1848.

Az Husvét innepeket Törcs várán²⁹ igen kellemetesen töltém a' Dalko harminczadi hivatalnok L-al.³⁰

Meg tudva, hogy mint kapitány a' 2ik Székely Gy: Ezeredtől,³¹ az Oláh bánátusi 13ik Gyalog Ezeredhez³² által tétetődtem, ez igen kellemetlenül hatott reám. –

26 Móricz Sándor, nagyváradai és sepsiszentgyörgyi (Köpec – másutt: Sepsiszentgyörgy –, 1820. jan. 8. – Nagyszeben, 1882. aug. 20.) a 15. székely határőr-nyalozezrednél 1848 augusztusában léptették elő főhadnaggyá, ezredénél segédtsitzként szolgált, emellett a kézdívásárhelyi katonanevelde tanára is volt. Már 1848. június 10-én kérvényt nyújtott be, hogy átkerüljön a honvédséghez. Október elején Erdővidék nemzetőr őrnaggyává választották, november 28-tól a Háromszék védelmét szervező Dobay Károly ezredes segédtsitzjeként tevékenykedett. 1849 áprilisában egy 306 fős székely utász osztályt szervezett, amellyel május és június folyamán a Gyimesi- és az Ojtozi-szoros műszaki védelmét készítette elő. A nyári hadjáratban a székelyföldi hadosztály táborkari tsitzjeként vett részt, s a zsbói fegyverletétel előtt Kazinczy Lajos ezredes léptette elő őrnaggyá. Aradon 12, majd 1850 januárjában nyolc évi várfogságra ítéltek. Theresienstadtból 1852. június végén kegyelemmel szabadult. Bona 2000, 527–528.

27 Estét.

28 Vagyis fegyvergyakorlatra.

29 Törcsvár.

30 Személyére vonatkozó adatok nem állnak rendelkezésre.

31 A kézdívásárhelyi 15. székely határőr-nyalozezred.

32 A 13. oláh-bánási határőr-nyalozezred parancsnoksága Karánsebesen székelt.

May 1848.

Ezen hó 24én elköltözém Közép-Ajtáról,³³ hol 10 Évig valék Statioba,³⁴ Barátosra a Szüleimhez, és betegségem ideje alatt itten valék. – Sok buváltelt és kellemetlen napokat tölték ez idő alatt, csak az édesitte valamenyire óráimat, hogy Kedves Szüléim társaságába leheték. –

Augustus.

Parancsolatom érkezvén, hogy ujj Ezeredemhez siessek mivel szükség van reám. Én ezen parancsnak, mivel egészségem is annyira helyre állott hogy utnak indulhattam, engedelmeskedve, bucsut vevék az Attyai háztól, és távozám rendeltetésem helyire. – Édes Anyám Sári testvéremmel el kísérének Brassoig,³⁵ itt gyors szekérre ülven, Kolosvárig³⁶ mentem, innen pár nap mulván Krakkoba³⁷ utaztam Antal Bátyámhoz³⁸ töllök is bucsut venni. – Négy napi itt mulatás után ujyra utnak indulék, és Kolosváron³⁹ át a' gyors szekérrel Pestre utaztam, – ezen utamban kellemetes ismeretséget tevék több Urakkal, de nevezetesen Psotta Moricz Tüzér Századossal,⁴⁰ kinek hozzám mutatott barátságát hálás szível tar-

33 Középpajta. A naplórészletben szereplő írásmódjai: Közép-Ajta, K: Ajta.

34 Állomás, állomáshely.

35 Brassó.

36 Kolozsvár.

37 Boroskrakkó.

38 A naplóíró rokona, Mircse Antal, akit Barátoson 1785. november 17-én kereszteltek. SÁL, Fond 105. nr. inv. 10. nr. 155. (Református egyház anyakönyve, születések 1772–1834, esetek 1770–1833, temetések 1772–1834, konfirmálások 1812–1888) fol. 7v.; Meghalt: Nagyenyed, 1857. január 29. Mircse-napló 175.

39 Kolozsvár.

40 Psotta Mór, bäremsfelsi (Bazin, 1807. – Buda, 1863. jan. 9.) az 5. Bervaldo tüzérezrednél 1848 tavaszán főhadnaggyá lépett elő. 1848. július 6-án saját kérésére nevezték ki századosnak az alakulófélben lévő 1. honvéd hatfontos gyalogüteghez, egyúttal a szervezés alatt álló honvéd tüzérség parancsnokságát is átvette. Október 19-én léptették elő őrnaggyá, s a fel-dunai hadsereg (későbbi VII. hadtest) tüzérparancsnokaként vett részt a harcokban. 1849. január 28-án kapta meg alezredesi rendfokozatát. Közvetlenül a tavaszi hadjárat kezdete előtt kinevezték a magyar főszereg tüzérparancsnokává. Az április 26-i komáromi csatában tanúsított bátorságáért április 29-én megkapta a katonai érdemjel 3. osztályát, a budai ostrombeli helytállásáért pedig május 27-én a katonai érdemjel 2. osztályát. Május 27-én lépett elő ezredessé, s a világosi fegyverletélig szolgált. 1849. november 15-én, Aradon kötél

tom emlékembe. – Pesten az illető helyeken kérelemmel folyamodom; nevezetesen Mészáros Lázár magyar hadügy Minister Urahoz⁴¹ egy kérést nyújték bé, melyben kértem vagy a' 2ik Székely gyalog Ezeredhez, hol eddig szolgáltam, vagy pedig az Erdélyben alakulandó Honvéd Zászlóalj⁴² valamelyikéhez való áttevésemet, mivel az Oláh Bánátusi Ezeredhez,⁴³ hová a' Bécsi főhaditanás⁴⁴ rendelt vala, telyességgel nem volt kedvem el menni; – A' hadügy miniszter Urtól azon kedvező vállaszt nyerém, hogy nem is leszsz szükség Ezeredemhez menni, hanem az Erdélyi honvédekhez mulhatatlanul alkalmaztatni fogok mint Százados. Ezen kegyes meg nyugtató vállasz nyerése után, Pestről hol öt napig időztem, vissza jövék Erdélybe, először Krakkoba⁴⁵ Antal Bátyámmal 8 napig mulatván, onnan Barátosra Szülömhez sieték, itten bévárándó a' honvédekhez való kineveztetésem, – meg is érkezém minekutánna szinte ezen egészsz havat utazással töltém.

általi halálra ítélték, amit november 27-én kegyelemből tizennyolc évi várfogságra változtattak. 1856. december 8-án szabadult amnesztiával Olmützben. Bona 2000, 583–584.

41 Mészáros Lázár, pacséri (Baja, 1796. febr. 20 – Eywood /Anglia/, 1858. nov. 16.) ezredes az Észak-Itáliában állomásozó 5. Szárd király, majd Radetzky-huszárezred parancsnoka volt. 1848. április 10-én nevezték ki az első felelős magyar kormány hadügyminiszterévé, május 26-án császári-királyi vezérőrnaggyá lépett elő. Augusztus 27. és szeptember vége között ideiglenesen a délvidéki magyar sereg parancsnokaként működött. December 11. után a felső-tiszai hadtest parancsnokságát vette át, de az 1849. január 4-i kassai vereséget követően leköszönt. A trónfosztást követően leköszönt hadügyminiszteri posztjáról, de május elejéig ideiglenes hadügyminiszterként működött. Április 15-én altábornaggyá léptették elő. Május 7-én megbízták a katonai nevelőintézetek és a Hadi Főtanoda vezetésével. Július 1-jén kinevezték a honvédsereg fővezérévé, de július 29-én e beosztásától is megvált. Július 30-án a Szegednél táborozó magyar főszereg tábornoki főnöki beosztását vette át. Augusztus 14-én Orsovánál elhagyta az ország területét. Bona 2000, 178–179.

42 Erdélyben ekkor két honvédzászlóalj alakult: a kolozsvári 11. (későbbi vörössipkás) és a marosvásárhelyi 12.

43 A karánsebesi 13. román határőr-nyalozegred.

44 Ekkor már cs. kir. Hadügyminisztérium.

45 Boroskrakkó.

September 1848

2án Barátoson az Atyai házhoz, de minő fájdalmas érzés fogta el szívemet, midőn kedves Anyámat, kit jó egészségbe hagyék el, már többé élve nem tanálám ezt le írni nem tudom, – jó Anyám vala ő nékem kit egész életen át mindig oly gyengéden szereték, 's ily véletlenül el veszteni, erőmöt felyül mulá ebbéli fájdalom. – Augustus 29én mula ki szegény jó Anyám nyolcz napi betegsége⁴⁶ után e világból és így nekem még azon vigasz se juta részembe hogy bár még egyszer, ha csak holttetemeit is láthattám volna, – Sirját látogatám meg hát a' Kedvesnek, és köny özönimmal áztatám utolsó tisztelet tételül annak göröngyeit. – Soha de soha el nem tudom felejteni, milyen jó Anyám vala ő nékem, bár csak még egy néhány Évet él vala köztünk mindnyájunk örömére!!!

de ezt a' Sors tőllünk meg tagadá, és már most kezdődének reám nézve a' leg buskomorabb napok, mintha szegény édes Anyám a' köztünk létezett jó egyetértést és szeretetet magával vitte volna a' Sirba, annyire bé költözött közinkbe a' vizálgodás, és szinte merem mondani, a' testvéri szeretetlenség is. Sári testvérem Balog Ferenczhez 3án ezen honak férjhez mene,⁴⁷ és az Atyám akaratyából nem költözének tulajdon birtokukba, hanem itt maradának az Atyai háznál, mely miatt sok kellemetlen napjaim valának, ugyhogy alig várám azon időt, mikor az előttem idegenné vált Apai házat ujra el hagyom. – Isten kegyelmiből ezen nap is meg jöve, 23án Ministeri rendeletnél fogva kinevezöttem a' 12ik Honvéd Zászlóajhoz⁴⁸ Erdélyben Századosnak, és állomásom helyire csak azért nem tudék

46 Édesanyja kolerában halt meg.

47 Mircse Dénes 1853. július 20-án Barátoson kelt megjegyzése szerint Sára húga 1848. szeptember 4-én ment feleségül barátosi nemes Balog Ferenchez, „akaratunk ellenére, mivel tudtuk 's jól láttuk hogy Balog Ferenz nem nőt, hanem vagyont akart elvenni, nékie nem lévén igen csekély birtokán kívül egyebe, mint szörnyű mérges indulata és több mint vagyonát érő pénzbéli adosságai.” 1849 júliusában született meg Albert nevű fia, de anyja „az ellenségtöli félelmében és szülési fájdalmiban elhala”. Balog Ferenc közvitéz 1853-ban tért haza a császári hadseregből, aki fia számára követelte annak anyai örökségét, amely pereskedéshez, majd egyezkedéshez vezetett.

48 A marosvásárhelyi 12. honvédzászlóalj. Szervezésére lásd Gagyi 2001.

October 1848

23dikáig el menni, mivel az érdeklő rendeletet addig nem kaphatám, de már ezt is kezemhez véve, sieték ez napon utnak indulni Maros=Vásárhelyre,⁴⁹ el indulásom előtt némi házi portékáim és pénzemet hagyám az Atyai háznál gondviselet alatt, ugyan is [...]⁵⁰

30dik Octoberbe meg érkeztem Maros Vásárhelyre, és innen 31én mentem Szász Régen⁵¹ felé a' táborba, hol is Szt Iványon⁵² tul utol érem a Székely tábor⁵³ és csatlakozám a' 12ik honvéd Zászlóajhoz. –

November 1848.

1ő napján meg indult az egész Székely tábor Szász Régen felé, és mintegy 9 orakor délelőtt oda minden elentállás nélkül meg érkezvén, a' Város feje lobogokkal fogadá a' Tábor és meg adá magát. A Székely nép vezetője Berzenczei,⁵⁴ Régentől 50,000 p:⁵⁵ forint hadi adót követelt, de minthogy ezt a Város 24 orai várás után

49 Marosvásárhely. A naplórészletben szereplő írásmódjai: Maros=Vásárhely, M: Váráshely, Maros Vásárhely.

50 Mircse Dénes 250 rajnai ezüst forintot hagyott atyjánál, emellett bútorokat, s ládába csomagolva konyhai eszközöket, abroszokat, ágyneműket, a kocsiszínben pedig egy szekeret és egy zöld színű, megvasalt talpú szánt. Tiszti felszereléséből két „kávészín uniformis” – vagyis kávébarna színű, rózsaszín hajtókás, fehér gombos főtisztí frakk –, két „uniformis kaput szürke posztóból” – vagyis szürke színű, rózsaszín hajtókás, fehér gombos főtisztí tábori frakk vagy *Waffenrock* –, két fekete-sárga tisztí szolgálati öv, valamint egy sabrak – azaz lótarakó – maradt odahaza, míg sógorának átadott „egy vadász fegyvert és egy aczeltoku s réz markolatu kardot használás és gondviselés végett.”

51 Szászrégen. A naplórészletben szereplő írásmódjai: Szász Régen, Régen.

52 Vajdaszentivány.

53 Az agyagfalvi székely gyűlés értelmében: „A 19 évestől 40 évesig mindenki személyválogatás nélkül táborba szállani ezennel köteles; az e szerint kiállítandó székely tábor már kinevezett fővezére Sombori Sándor mellé, nemzeti biztosul Berzenczei László neveztetett ki [...]” Nagy 1896, 36–37.

54 Berzenczey László, görgényszentimrei (Kolozsvár, 1820. jún. 26. – Budapest, 1884. nov. 14.) 1848 nyarán a Székelyföldre került kormánybiztosként azon céllal, hogy megszervezze a Kossuth önkéntes lovascsapatot. Részt vett az agyagfalvi székely nagygyűlésen, majd polgári biztosként tevékenykedett Erdély földjén. Világos után Erdélyben bujdosott 1849 októberéig, ahonnan Moldván keresztül Sumlába menekült és csatlakozott az emigrációhoz. Szinnyei 1891–1909, I. 975–978.

55 Pengő.

sem adá meg, parancs adodék hogy az kiprédálodjon és fel gyujtassék, mi csak hamar meg is történt, ugyanyira hogy a' Város nagyobb része a lángok marta-léka leve.⁵⁶ –

2án délután mintegy 4 orakor vissza vonulánk Szász Régentől, és a' mi Csapatunk különösen Bereczktelkén⁵⁷ tólté az éjt, és a' következő nap nagyobb részét, – délután valami 2 orakor el indulánk Bereczktelkéről, mentünk Tompá-ig⁵⁸ hol meg háltunk, innen más nap egész Rútsig⁵⁹ folytatok utunkat, mely hely-ségbe meg hálván, éjjél után 2 orakor a' dobszo felkölte, mivel jokor kelletvén meg indulni Maros Vásárhely felé, hogy még az nap koránt oda érhessünk. –

5én délelőtt 11 orakor Maros Vásárhelyen meg érkezve, alig marada annyi időnk hogy egy keveset ebédelhessem, már a' Csatatérre kelle sietnem az egész Csapatunkal, mivel az Ellenség, mely ekkor az Erdélyben létező General Comdo⁶⁰ regularis Katonáságból állott, a' Városhoz annyira közeledett, hogy annak mul-hatatlanul elejében kelle mennünk. – Délután mintegy 2 orakor el kezdődék a' Harcz és mivel az Ellenség valami 18 ágyuval tüzelt,⁶¹ – a' Székely tábornak pedig egy sem vala, mivel ezen borzasztó ágyuzást viszánozhassa, kéntelen lón az utob-bi vissza vonulni, és Maros Vásárhelyt az Ellenség kezében hagyni.⁶² –

Ezen naptól fogva mindég nyomula vissza a' Székely tábor, míg nem mindenki a' Székelyhonba haza ért, itt több hetekig tétlenségbe maradánk, míg Sepsi Szt: Györgyön⁶³ egy Honvédelmi Bizotmány alakula, mely ha-

56 Miután Karl Urban alezredes feladta Szászáregent, oda a székelyek 1848. november 1-jén vonultak be. A szászok vonakodtak megfizetni a rájuk kirótt hadisarcot, mire „Berzenczey a várost a székelyekkel megszállotta, rablást engedett, miközben egy kereskedő boltban tűz ütött ki, s a város szebb része leégett.” Kővári 2014, 117.

57 Beresztelke.

58 Elírás lehet, valószínűsíthetően Tancs.

59 Mezőrűcs.

60 Cmdo = *Commando* – azaz a Nagyszebenben székelő erdélyi cs. kir. Főhadparancsnokság, amelyet Puchner Antal báró, altábornagy vezetett.

61 Gedeon altábornagy tüzérsége két ütegből állt.

62 1848. november 5-én Gedeon altábornagy regularis csapatai mellett szász nemzetőrök és román felkelők támadták meg Marosvásárhelynél Sombori ezredes székelyeit, de előtte parlamenter szólította fel őket a megadásra. A székelyek az első ágyúszóra megfutmodtak és a császáriak elfoglalták a várost.

63 Sepsiszentgyörgy. A naplórészletben szereplő írásmódjai: Sepsi Szt; György, S: Szt: György, Szt: György.

tározatba hozá, hogy mindennemű rabló Csorda ellen a' Székely földet, és így magunkat védjük. – Ennek következtében a' 12ik Honvéd Zászlóaj, mely M:Vásárhely környékéből, Háromszékre menekült, ki szálla Erdővidékre, és itt Hidvégén, Bölönbe, Nagy Ajtán⁶⁴ és Miklósvarán el osztva, örködött a Rabló Oláh Csordák bé ütését gátolni kívánván, én is ez alkalommal Miklósvarán valék állomásba másfél század Honvéd sereg lévén kezem alatt. –

Ezen állásba maradánk november 26ig – mikor is – Haite dragonyos Százados Ur⁶⁵ egy Sereggel Felső Rákosra meg érkezvén, fel szollittá az Erdővidéki lakosokat hogy fegyvereiket tennék le. –⁶⁶

Mely felszollításra az Erdővidéki nép hajlandó lévén fegyvereit le rakni, bántatlanul marada. – Balás Manó⁶⁷ a' Honvédek Őrnagya is reá akará birni a' honvédek hogy fegyvereiket le téve, magokat adnák meg az Ellenségnek, de ezen tényiért haza árulónak neveztetvén, Sepsi Szt: Györgyön a' honvédek és Székely nép által csufosan kivégeztetett a' világbol. – Ennek következtében Szt: Györgyön a' Honvédelmi Bizotmány által meg határozatott; hogy a' Székely nép fegyvereit le ne tégye, hanem akárminémű katonai erőnek is – ellent álljon.⁶⁸ –

64 Nagyajta. A naplórészletben szereplő írásmódja: Nagy Ajta.

65 Helyesen: Heydte. Báró August von der Heydte (Feuchtwangen, 1809. jan. 11. – Eger, 1880. aug. 6.) főszázados, majd őrnagy, az erdélyi császári-királyi csapatok egyik különítményének parancsnoka, 1849 nyarán összekötő tisztként tevékenykedett az orosz intervenció csapatok mellett.

66 1848. november 26-án a háromszéki „kis háború” nyitányaként a császári csapatok Hidvégénél és a Bodzai-sorosban megtámadták, és visszanyomták a székely előőrsöket.

67 Balás Manó (Emánuel) (Csomafalva, 1811. márc. 30. – Sepsiszentgyörgy, 1848. nov. 28.) a 15. székely határőr- gyalogezred főszázadosaként 1848. július 15-én maga kérte áthelyezését a honvédsereg állományába. Augusztus 25-én kapta meg őrnagyi előléptetését, és egyúttal kinevezték a marosvásárhelyi 12. honvédszászlóalj parancsnokává. A Székelyföld védelmében vívott harcok során Háromszékre vonult vissza. Titokban felvette a kapcsolatot a nagy-szebeni császári-királyi főhadparancsnoksággal, ám miután e lépése kiderült, saját katonái koncolták fel. Bona 2000, 217.; Az újabb kutatások szerint Balás árulási szándéka nem igazolható. Süli 2015, 57–74.

68 Sepsiszentgyörgyön – miután Gábor Áron első „rézagyúii” elkészültek – 1848. november 28-án határozták el az ellenállás folytatását és megüzenték báró Puchner Antal altábornagynak, Erdély császári főhadparancsnokának: „Háromszék bármily erővel szembe száll, mely nem V. Ferdinánd magyar király és a magyarhoni kormánytól jön.” Nagy 1896, 45.

Ebből kifolyólag November 29-én Haite, ki seregével Árapatakig előnyomult vala, a' Honvédek által meg támadtatott és Hidvégéig vissza nyomatott,⁶⁹ másnap a' Székelyek és honvédek által ujjból meg támadtaték és Hidvégről ugy Földvárról⁷⁰ is vissza veretett.⁷¹ –

Ez alkalommal én, ki a' Zászlóaji Parancsnokságot által vettem, Aldobolyban táboroztam Sergemmel. –

December 1848.

5-én Előnyomulánk Sombori Ezeredes Ur⁷² vezérlete alatt Szász Hermán felé, és minekutánna ezen helység a' felszollításra meg nem adá magát sőt ágyuszoval fogada, Csatára került a dolog, és az ellenséget nagy veszteséggel elkergetve, bé vevők a' falut, mely alkalommal több Csürők égtenek el, és sok mindenféle raboltatott ki, – mely rablás miatt nem tudók a' győzelmet eléggé használni, mert hogy a' Tábor rendetlenségbe ne jöjjön, vissza kelle vonulni még ezen őstve Aldobolyba, a' Dobolyi hidnál egy illő fedezetet hagyva.⁷³ Más nap a' Dobolyi hidon tul Táborba szállánk, és itt töltők az egész napot tétlenségbe. –

69 Az 1848. november 29-i hídvégi ütközet döntetlen maradt.

70 Barcaföldvár. A naplóban szereplő írásmódja: Földvár.

71 1848. november 30-án háromszéki Butyka Tamás százados Hídvégnél visszaverte a császáriakat. Itt vetették be először a Gábor Áron által öntött első két löveget, amelynek óriási lélektani jelentősége volt, megjelenésük elegendő volt arra, hogy a „nép megölelje, megcsókolja [a lövegeket], s örömkönnyek közt szuronyra vegye ellenét.” Kővári 2014, 132.

72 Sombori (Zsombory) Sándor, magyarsombori (Magyarzsombor, 1793. – Kolozsvár, 1859. márc. 21.) ezredes, a 11. székely határőr-huszárezred parancsnoka. 1848. október 18-án az agyagfalvi székely nemzetgyűlésen a székelyek fővezérévé választották. Október 27-én elfogadták vezérőrnagyi előléptetését, ám végül nem hirdették ki hivatalosan. Háromszék önvédelmi háborújában főparancsnok-helyettesként vett részt. A december 24-i hídvégi vereséget követően az ellenállás feladását támogatta. 1849. január 5-én Brassóban hűségesküt tett az új uralkodóra, majd április 19-én újból szolgálatra jelentkezett a honvédseregnél, de tíz nappal később ezredesként nyugalmazták. A szabadságharcot követően 1850. november 20-án a császári hadsereg is nyugalmazta. Végül hadbíróság elé került, amely 1852. január 24-én Nagyszebenben lefokozásra és három évi várfogságra ítélte. A börtönben megtehetően, ahonnan kegyelemmel szabadult. Bona 2000, 626.

73 1848. december 5-én Sombori ezredes háromszéki csapatai miután visszafoglalták Nyén és Bodola falvakat, Szászhermánynál visszaverték Gedeon altábornagy császári csapatait.

7én Az egész Tábor ujjbol őszve gyüle és ki álván, a' Szász Hermányi mezőn Csata rendbe, el indulánk Hermányon át, Botfalva felé ezen helységet is bé vevendő, – midőn ehez közeledénk, követet küldénk bé, miszerént az helység adná meg magát, – ez meg is történt minden ellenállás nélkül; – bé vonulánk tehát a' faluba hol sem égetés sem prédálás nem történt. – Reggel Sombori Ezere-des Ur Táborával Hermány felé indulván, nékem azt rendelé, hogy a' Honvéd Csapattal induljak Hidvég felé, hol Butyka Százados Urto⁷⁴ a' további teendőt át fogom venni. – Ezen Parancs vételére tüstént meg fordítottam Csapatom és indultam Hidvégre, honnan még az nap Bölönbe érkeztünk, – itt meg hálván, más nap koránt reggel elindultunk Bölönből az Erdővidéki népességgel őszve csatlakozva, haladtunk Csata rendbe Felső Rákos⁷⁵ felé, hová Haite Százados sergével ujjbol bé ütött vala. –

Meg érkezvén a' Köpeczi hidhoz, ezen átmentünk, és Rákos felé a' Réten csatarendbe álva, néztük hogy az ellenség is ez allatt sergeit rendezi. –

Kevés idő mulva az ellenség részéről egy ágyulövessel el kezdődék a' Csata és folyt tovább egy óránál mi alatt mind két részről kemény tüzelés folyt, Csata közbe az Ellenség valami 30 dragonyos lovasokat⁷⁶ reánk küldé. Kik elég mé-részek valának közinkbe bé vágni, de rutul meg fizetének ezen mérészségekért, mert a' honvédek annyira le lövöldözék, hogy alig tudá egy néhány közölük menekülni, – mindazáltal a rend meg bomolván, 's a' Mátyás Lovagok⁷⁷ is el szaladván, kéntelenek levénk mi is – vissza vonulni, mire az Ellenség előnyo-

74 Butyka Tamás, márkosfalvi (Márkosfalva, 1799. – Márkosfalva, ?) a 15. székely határőr-gyalogezered nyugállományú századosa. 1848 őszén a háromszéki harcokban zászlóaljpa-rancsnokként vett részt. 1849 januárjának derekától a 15/IV. határőrszászlóalj szervezését irányította, amelynek parancsnokságát februárban vette át őrnagyként. 1849. június 15-én az egyik alakuló határvédszászlóalj parancsnokává nevezték ki, s ebbéli minőségében küz-dött a nyári hadjáratban. A császári hadbírótság Nagyszébenben előbb halálra, majd 1851. október 3-án két évi várfogságra ítélte. Gyulafehérvárról szabadult. Bona 2000, 273.

75 Felsőrákos. A naplórészletben más írásmódjai: Felső Rákos, Rákos.

76 Az 5. Savoya-dragonyosezred állományából.

77 A 15. Mátyás-huszárezred kolozsvári osztályának szervezése 1848 júliusában indult meg, s augusztus végén Berzenczey László a Székelyföldön fogott neki négy osztály felállításához. Kezdetben Kossuth-, Hunyadi-, végül Mátyás-lovagoknak hívták őket. A többi huszárezred-től eltérően a Mátyás-huszárok nem négy, hanem öt osztállyal rendelkeztek, osztályonként két-két századdal. Az ezred történetére lásd Süli 2017.

mula és Köpeczet keményen lövöldözvén meg gyújtá, benne sokakat le gyilkolt különösön szegény Frankendorf Századost⁷⁸ is ki itten nyugdíjából él vala.⁷⁹ –

A Honvéd sereg ez alkalommal S: Szt: Györgyre vonula visza, hol magát rendezvén, harmad nap ujjbol Miklosvárra menénk, itten Horváth Ignác⁸⁰ Kossuth Lovag⁸¹ Százados csapatjával egyesülve, Ürmös, Apácza, Veresmárt⁸² és Földvár felé demonstrálánk és ezen helységektől Pénzt és Zabot vettünk fel. – Apáczá-nál e közben ellenség mutatkozván oda sieténk, de ezek elvonulának, és így mi Hidvégre mentünk hol ujjbol ellenség mutatkozott, de minthogy ezek is Földvárrol el távoztak, úgy mi ujjbol Apáczának tartánk, hová nagy számú ellenség nyomult bé, ezek más nap az Miklosvári hid felé tartának, hol mi őket keményen meg verők és az erdőn is tul hajtok.⁸³

Miklosvárán táborozva alig egy napot tölténk, midőn futár által értesül-tünk, hogy Felső Rákosnál ujjbol nagy számú Ellenség nyomult bé.

Földvárnál is nagy számú Ellenség lévén, és a Háromszéki Századok is Erdő-vidékét elhagyva, nem tartok többé tanácsosnak kis erőnkkel a' nyílt téren ma-radni, nehogy az Ellenség két felől jöve, visszavonulo utunkat elvágja, – hátra huzok tehát magunkat K: Ajtára, hol vagy több erőt bé várva, vagy szükség ese-tében az erdőn át menekülhetünk. – K: Ajtán másfél napot töltvén, egy futár ál-

78 Frankendorff, Johann (Sepsiszentgyörgy, 1799. – Köpec, 1848. dec. 9.) a 15. székely határ-őr-nyalozezred nyugállományú századosa, akit Köpec kirablásakor legyilkoltak a román és szász felkelők. KAW, CL Kt. 497. G.I.R. 15. 1824–1847.

79 1848. december 9-én Felsőrákos és Köpec között Heydte megverte a háromszéki székely erőket, elrettentő céllal engedélyezte, hogy a román és szász felkelők felprédálják Köpe-cet, ám ezzel pont az ellenkezőjét érte el.

80 Kovachich-Horváth Ignác, buzimi (Magyarzsákod, 1814. júl. 31 – Kolozsvár, 1915. ápr. 14.) a csíkszeredai 14. (1.) székely határőr-nyalozezred volt hadfi őrmestere. 1848. szeptember közepén a Kossuth-lovagok udvarhelyszéki osztályához osztották be századosként, s e mi-nőségében vett részt a háromszéki harcokban. 1849 januárjában lépett elő őrnaggyá, átvéve osztálya parancsnokságát. Február 4-én a Szászhermány és Szentpéter közötti ütközetben ő vágta le az első orosz intervenció katonát, de súlyosan megsebesült. Május 19-én meg-kapta a magyar katonai érdemjel 3. osztályát, augusztus 9-én Bem alezredessé léptette elő ezrede állományában. Bona 2000, 386.

81 A 15. huszárezredet eredetileg nem Mátyásról, hanem Kossuthról nevezték el.

82 Szászveresmart. A naplórészletben szereplő írásmódja: Veresmárt.

83 1848. december 13-án a háromszékiek sepsiszentgyörgyi gyűlése visszautasította Heydte két nappal korábban küldött békeajánlatát. Csapataik e napon Felsőrákosnál megtámadták, és szétszórták a császári táborn.

tal azon hír jőve, hogy az ellenség meg akar keríteni, mely hiraásra, minthogy kevés erővel valánk az erdőn átvonulánk Árkosra, itt meg háltunk és más nap S. Szt: Györgyre vevők utunkat. –

A' Háromszéki Tábor látva az Ellenséget mindenfelől nagy erővel elő nyomulni, fegyverszünetet kötött az Ellenséggel és erre következőleg békét, – minek nyomán a' Honvéd sereg lefegyverkezett elbocsátatott, és így működésünk egy kevés ideig szűnt.⁸⁴ –

Januárus 1849.

Ezen hóban több versben jött azon hír, hogy Magyar honból sergek érkeztek volna segítségünkre, míg nem végre hivatalos tudósítást is kapván, fel szollitatták a' Székely nép újra fegyverhez nyulni és szabadságáért vívni. – Ezen fel szollításra tüstént össze seregle a' nép, és rendezni kezdé magát kettős szorgalommal.

Bem Tábornok⁸⁵ ki a' magyar sereggel bé jött Erdélybe, nagy sikerrel működött. Kolosvárt⁸⁶ vissza foglalta, Urbánt⁸⁷ sergével edgyütt meg vevén ki üzte az országból, Nászodot⁸⁸ Beszterczét, Medgyest bé vette M: Vásárhelyt vissza foglalta,⁸⁹ és ment Szeben⁹⁰ alá, hogy ezen Várost is – hová is a General

84 Sombori 1848. december 24-én Hídvégnél Joseph Schurttner vezérőrnagytól vereséget szenvedett. December 28-án a háromszékiek kezdeményezték fegyverszüneti tárgyalásokat. 1849. január 2-án így került sor az árapataki szerződésre, amelynek értelmében a császáriak nem vonultak be Háromszékbe, és nem fegyverezték le a székelyeket. Ezért cserébe az ott lévő Mátyás-huszárok és a 12. honvédszászlóalj eltávolítását és a lövegek kiadását követelték.

85 József Bem (Tárnóvár, 1794. márc. 14. – Aleppó, 1850. dec. 10.) a bécsi forradalom leverését követően Magyarországra menekült. 1848. november 22-én honvéd tábornokká léptették elő, és november 29-én kinevezték az erdélyi hadsereg parancsnokává. 1849. március 15-én altábornaggyá lépett elő, s megkapta a magyar katonai érdemjel 2. (március 8.) és 1. (március 21.) osztályát. Augusztus 7-én a nevezték ki a magyar főcsapat parancsnokává. Augusztus 17-én török földre menekült. Bona 2000, 145–147.

86 Kolozsvár.

87 Karl Urban (Krakkó, 1802. aug. 31. – Brünn, 1877. jan. 1.) ezredes 1848. szeptember 4-én lett a naszódai 17. román határőr-gyalogezred parancsnoka. Tevékeny szerepe volt az erdélyi román–magyar polgárháború kiirtásában.

88 Naszód.

89 1848. december 25-én Bem bevonult Kolozsvárra, azután december 31-én Besztercénél és Naszodnál győzve Urban és Gustav Jablonsky ezredes csapatait a Borgói-szoroson túra kergette.

90 Nagyszeben. A naplórészletben szereplő más írásmódja: Szeben.

Comdo minden erejét központosítottá, bévehesse, meg is kísérli ezen szerencsés-jét, de kevés számu Táborá miatt nem sikerülhete,⁹¹ vissza voná tehát magát Szelindekre, hol több erőt gyűjtve, ujjabb támadást próbáljon. – Hogy erejét ezen vitéz Tábornoknak a' Székely nép is szaporítsa, – el indula mintegy 4000 Emberből álló sergével Gál Sándor Ezeredes Úr⁹² vezérlete alatt Prásmáron⁹³ és Hermányon át Szt: Péter⁹⁴ felé, hogy uttyát folytassa Szeben felé. –

Február 1849

4én azonban az Ellenség Szt: Péternél Csata rendben fel állítva várt, utunkat gátolandó. – Ujjoncokbol össze szedett sergűnk azonban nem sokat késedelmezve, csakhamar Csata rendbe álla, és kész volt meg ütközni az Ellenséggel, – mi rövid időn bé is következék, mert az Ellenség ágyuji minket keményen lövöldözvén, a' mi ágyujink vizszanozák lövéseit, kár volt csak, hogy nem vala ez alkalommal több ágyuink, mivel az Ellenségnek lehete valami 10 darab, nekűnk pedig csak 3om⁹⁵ és így 6 orai kemény tűzelés után, – kéntelenek valánk, minekutánna az ellenség lovas dsidássaitól több rohamot nagy veszteséggel ki állánk,⁹⁶ szörnűyű

91 Bem Nagyszzeben elfoglalására 1849. január 21-én tett kísérlete nem járt eredménnyel.

92 Gál Sándor, csíkszentgyörgyi (Csíkszentgyörgy, 1817. szept. 21. – Nocera dei Pagani, 1866. jún. 17.) 1848. április 22-én a 14. székely határőr-gyalogezred hadnagyaként szabadságotkált, s májustól az Országos Nemzetőri Haditanács Gyalogsági osztályán működött segédtsztként. Június elején nemzetőr századosá lépett elő. Augusztustól az Erdélyben alakítandó honvédszázaljak szervezésébe kapcsolódott be. November 1-jén kapott honvéd századosi rangot, előbb a székely haderő marosszéki dandárának tábornari tisztje, majd Dobay Dénes ezredes, háromszéki főparancsnok segédtsztkje volt. December 9-től az erdővidéki csapatok parancsnokává nevezték ki, őrnagyként. 1849. január 15-én ezredesi rangot kapott, és ki-nevezték egykori ezrede parancsnokává. Február 20-tól Bem parancsára Székelyföldön kb. 10 ezer honvédet fegyverzett fel (a szabadságharc végéig összesen huszonötezer székelyt). E tevékenységéért megkapta a magyar katonai érdemjel 3. osztályát május 19-én. A nyári hadjáratban a székelyföldi hadosztály parancsnokaként harcolt. A szibói fegyverletétel után bujkált, majd külhonba menekült. Bona 2000, 158–159.

93 Prázmár.

94 Barcaszentpéter. A naplórészletben szereplő írásmódjai: Szt: Péter.

95 Szászhermánynál a székelyek négy löveggel rendelkeztek, az oroszok pedig nyolc ágyúval. A szabadságharc folyamán első ízben itt csaptak össze a honvédek a cári csapatokkal.

96 Az oroszok szerint mintegy 150 fő volt a székelyek vesztesége, miközben saját véres veszteségük két elesett és kilenc sebesült volt.

jol találó ágyugolyoji miatt Hermány felé és így tovább az Aldobolyi hidig vissza vonulni. –

Itt azonban ujjbol rendezvén magunkot, készen vártuk az Ellenséget, de nem jöve tovább. –⁹⁷

Ezen Csata alkalmával nékem is egy ágyugolyo kardomat ketté törte és fővegemet⁹⁸ keményen meg rongálta, de hála az Égnek több szerencsétlenség nem ért, – azonban visszavonulando utamban egy még csephedékes helyen kelletvén átgázolnom, egészszen meg vizülék, és minthogy ily vizesen szinte östvig kelle a' Dobolyi hidnál táborba maradnom, annyira meg hűttém lábaim, hogy azok más nap meg dagadván, nem tudék darab ideig részt venni a Táborigi szolgálásban. –

Áprilisben 1849-ben azonban egészségem annyira helyre állott, hogy ujjbol szolgálásban léphettem egy honvéd Zászlóajnál mint Százados 's egy szersmind Osztályparancsnok.⁹⁹ – E minőségben osztályommal Töröcsvárnál állást foglaltam, honnan Junius hóban 1849 a' Rosnyoi hegy szorosba¹⁰⁰ rendelőttem hol mind addig állomásozánk, míg a' Császári muszka sereg Tömösnél¹⁰¹ Erdélyi határunkon bétört és ez által mi állásunk veszélyeztetve lón¹⁰² [...] ¹⁰³

[...] lón, honnan ez okért Földvár felé vissza vonulánk és késsőbb a' Szermerjai erdőbe ujjbol állásba jöttünk, innen is azonban egy néhány nap elteltével a' Kőkösi¹⁰⁴ hidhoz nyomulánk elő a Muszka serget meg akadályozando előhaladásába Háromszék területére. –

A' muszka tulnyomó ereje azonban ezen tervünket nem hagyá érvényesíteni,¹⁰⁵ sőt kéntelenek valánk őszves erőnkkel az Ólt völgyén Bikszádnál¹⁰⁶ Csik felé

97 1849. február 4-én Barcaszentpéter és Szászhermány között báró Nikolai von Engelhardt orosz vezérőrnagy megverte Gál ezredes székely csapatait.

98 1836 M. gyalogos tisztí csákóját.

99 Szervezés szerint egy osztály két századból állt.

100 Rozsnyói-szoros.

101 Tömös.

102 Az orosz intervenciós csapatok 1849. június 20-án törtek be a Tömösi-szorosnál.

103 Olvasható a napló 166. oldalán, de a 167–170. számozású oldalakat kivágták, az a 171. oldaltól folytatódik, ám a szövegben nem tapasztalható hiányosság.

104 Kőkös.

105 1849. július 2-án Uzon és Kőkös között Gál háromszéki hadosztálya vereséget szenvedett gróf Vlagyimir Fjodorovics Adlerberg orosz gyalogsági tábornok csapataitól.

106 Sepsibüksád. A naplórészletben szereplő más írásmódja: Bikszád.

vissza vonulni. – Nehány napi itteni táborozásunk után, elhagyok Alcsikot és a' Nyerges hegytetőn az egész Székelyföldön működő táborunkal együtt ujbol Háromszék területére KVásárhely¹⁰⁷ felé nyomulánk, lehaladtunk Eresztevény alá és itt táborba szálltunk bé várni az Ellenség mozdulatait. – Ez csak hamar jelet adá működésének, – ugyan is Juliusban 1849 egy igen jó reggel értesültünk, hogy egész erejével nyomul Brassó felőle Uzon irányába előre; erre rögtön rendezvén magunkat, eleibe siettünk Uzonig – hol elkezdődvén a' Csata tartott egész dühöngéssel sötét estvig, mi alatt többször vissza vertük a' Prásmárnál¹⁰⁸ folyo fekete viz¹⁰⁹ vonalig; nagyobb erővel és több ágyuval rendelkezvén ellenségünk, sikerült néki minket sötét estve visszavonulásra szorítani, minek következtében Eresztevényi állásunkba östve 10 orakor vissza érkezünk. –¹¹⁰ Itt egy nap elteltével ujbol Sepsi Szt: Györgynek vettük irányunkat, az Ellenség e vonalon történhető előnyomulását meg akadályozni. – Egy fel nap- és éjjel töltünk ezen állásunkban, mikor is már jokor hajnalban az Ellenség minden oldalrol dühösön¹¹¹ megtámoda és sok veszteségünk után visszavonulásra kényszerített,¹¹² e visszavonuló utunkban többször valánk az utánunk száguldó Kozákok által békerítve és tulszárnyalva, de ezen szerencsésen áttörtünk és folytattuk utunkat egész nap Bikszád felé, hol – részént megállapodva, részént tovább haladva, még nap reggel már az egész Tábor Tusnádnál egyesülve volt. – Itt egy vigyázo sereg állást foglalt, a' többi Csík Szeredába vonult vissza. – Ezen állásunkban több heteket eltöltve, mi alatt semmi megtámadásunk nem történt, békövetkezett Augustus hó 1849, és ennek első hetében ujbol kezdődött a' harcreánk nézve. –

107 Kézdivásárhely.

108 Prázmár.

109 Feketeügy.

110 1849. július 20-án Bem a székelyföldi hadosztállyal Sepsiszentgyörgynél Friedrich van der Null ezredes császári dandárát, Kökösnél Anton Alekszandrovics Rennenkampf orosz vezérőrnagy különítményét támadta meg. A császáriak Illyefalvára, a cáriak a Feketeügy bal partjára húzódtak vissza.

111 Dühösen.

112 1849. július 23-án Szemerjánál gróf Eduard Clam-Gallas altábornagy megtámadta, és vereséget mért Gál háromszéki hadosztályára, amely Sepsiszentgyörgyre hátrált.

Több rendbéli útközeteink után a' Muszka Sereggel állásunk annyira gyengülni kezdett, hogy a Nyerges hegynél egy kiállott kemény csata után¹¹³ a' nagyobb erőnek engedve – vissza vonultunk Csik Szeredába,¹¹⁴ innen tovább a' nagy erdőn¹¹⁵ Udvarhelyszék felé,¹¹⁶ és mivel eközbe több helyen lévő táboraink¹¹⁷ is mind visszavonulásba jött, és széteszlani kezdett, nem lehet többé rendes tábori állást vonni, hanem azon kellett gondolkodni hová és merre menekülhessen ki az előre nyomuló Muszka sereg ellül. –

Én látva veszedőlmünket, egy néhány tisztársamal kerülő utakon nagy rengetegek közt vissza indultam azon szándékkal, hogy lemondva minden további küzdelemlről Barátosra öreg Atyámhoz juthassak.

Meg is érkeztem ide Augustus közepe táján és ez idő olta csendesesen házunknál maradtam semibe se véve többé részt, – néhány napi honn létem után testvér Bátyám Ferencz is szerencsésen haza érkezett, és így együtt vártuk ki a' reánk következő bajokat az Atyai háznál. –

Ferencz testvéremre nézve csak hamar bé is következett a' felszollítás Cs. K. Kapitány Kováts István¹¹⁸ Ur által hogy magát Brassoba az ottani katonai pa-

113 1849. augusztus 1-jén a Nyergestetőn Tuzson János őrnagy különítménye harcérintkezésbe került Clam-Gallas hadtestével, és visszavonulásra kényszerült. E napon A Csomád-Büdös-hegység túoldalán Bükszád és Tusnádfürdő között Gál székelyföldi hadosztálya súlyos vereséget szenvedett Johann von Coppet vezérőrnagy csapataitól.

114 Csíkszereda. A naplórészletben szereplő más írásmódja: Csik Szereda; A császári csapatok 1849. augusztus 2-án vonultak be Csíkszeredába.

115 A Tolvajos-tetőn át.

116 Gál 1100 főre leolvadt székelyföldi hadosztályával Csíkszeredából Székelyudvarhelyre vonult, onnan pedig Kolozsvár felé, ahol augusztus 9-én egyesült a kolozsvári hadosztállal. Augusztus 16–17-én császári és cári csapatokkal megütöközve a Csucsá–Kraszna–Zilah-menetvonalon hátrált, és augusztus 20-án egyesült Zsibónál a Kazinczy-hadosztállal, amely augusztus 24–25-én tette le a fegyvert az oroszok előtt.

117 Vagyis az erdélyi hadsereg részei.; A hadtörténeti lábjegyzetekhez felhasznált szakirodalom: A szabadságharc katonai története 1998, Barcy–Somogyi 1986, Breit 1897–1898, Csikány 2015, Egyed 2008, Demeter 2001, Demeter–Demeter 2008, Demeter 1998, Demeter 2003, Gelich 1883–1889, Hermann 2001, Hermann 2004, Horváth 1865, Kővári 2014, Nagy 1896, Nyepokojcsickij 1999, Oreusz 2002, Rüstow 1866, Szeremlei 1867.

118 Kovács (1861-től Schmidt) István (? – Nagyszeben, 1883. aug. 28.) gyergyói származású, akit Gál Sándor ezredes parancsára fogattak le császárhűségéért, s a cári intervenció idején szabadult ki. A császári–királyi hadsereg mellett működő Daniel Imre biztos helyetteseként volt részese mintegy kétszáz háromszéki honvédtiszt, lelkész, civil személy és honleány leartóztatásának. Demeter Lajos szíves közlése.

rancsnokságnál jelentse, ő tehát el távozott azon bizonytalansággal hogy mi sors fogja érni, bé érkezve Brassóba letartoztatott és fogságra vitték, én még novemberig az Atyai háznál maradhattam, ekkor Csik Szeredába egy ottan alakult katonai törvény szék eleibe idéztetem, hol letartoztattak, és több Székely tisztársaimmal edgyütt Csik Somlora¹¹⁹ szállítottak, hol tizenegy holnapokig fogva ültünk, innen elszállítottak Szebenbe, itt is 8 nyoltz holnapig fogságba valánk, mely idő alatt törvényt láttak felettünk, és ezzel Fehérváron¹²⁰ a Várba szállítottak el – hol is kimondván felettünk az ítéletet, mindenki tisztségi elvesztésével kötél által halálra ítéltetett, azonban kegyelem utján több évi várfogságra szelidítették az ítéletet, és így én is 6 évi várfogságra ítélve, öt holnap eltelése után Morva Országba Olmitzi¹²¹ várba szállítottak több elítélt bajtársaimmal s köztők Ferencz testvéremmel edgyütt, ki 12 évre ítéltetett el. – Így jutottunk az Olmitzi várba valami földalatti Casamatákba hol nyomor és inség között 2 Esztendőt tölték, ekkor Császáruk Ő felsége által kegyelmet nyerve, szabadon bocsátának, és viszont szinte négy Esztendő mulva oly szerencsés leheték, hogy szeretett hazámat, Kedves Szülőföldemet és el öregedett Atyámat még egyszer láthatám.”¹²²

---

119 Csíksomlyó.

120 Gyulafehérvár; Az erdélyi településnevek kapcsán: Erdély és a Részek térképe és helységnevtára 1987.

121 Olmütz.

122 Mircse-napló 149–174.; Mircse Mózes 1857. január 29-én halt meg Barátoson 87 esztendős korában.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abrichtungs-Reglement 1843.** *Abrichtungs-Reglement für die k. k. Linien-Infanterie és Pläne zu dem Abrichtungs-Reglement der k. k. Linien-Infanterie.* Gedruckt bei A. Strauss's Witwe & Sommer, Wien, 1843.
- Barcy–Somogyi 1986.** Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege. 1848/49 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete.* Corvina Kiadó, Budapest, 1986.
- Barsi–Berzsenyi 1988.** Barsi József: *Utazás ismeretlen állomás felé 1849–1856. és Berzsenyi Lénárd rajzai. Az olmtüzi foglyok arcképsorozata.* Barsi József börtönaplóját sajtó alá rendezte, Berzsenyi Lénárd arcképcsarnokát feldolgozta, a jegyzeteket összeállította: Simon V. Péter. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Bona 1998. A szabadságharc katonai története** *A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849.* Szerkesztette: Bona Gábor. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1998.
- Bona 1998–1999.** Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban.* I–III. Heraldika Kiadó, Budapest, 1998–1999.
- Bona 2000.** Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* Harmadik, átdolgozott, javított kiadás. Heraldika Kiadó, Budapest, 2000.
- Bona 2008.** Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban.* I–II. Heraldika Kiadó, Budapest, 2008.
- Breit 1897–1898.** Breit József: *Magyarország 1848–49-ik évi függetlenségi harcának katonai története.* I–III. Budapest, Márkus Samu Könyvnyomdája, 1897–1898.
- Czetz 1850.** Czetz, Johann: *Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849.* Hoffmann und Campe, Hamburg, 1850.
- Csikány 2015.** Csikány Tamás: *A szabadságharc hadművészete 1848–1849.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Egyed 2008.** Egyed Ákos: *Háromszék 1848–1849.* Harmadik, bővített kiadás. Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2008.

- Demeter 2001.** Demeter Lajos: *A hazáért „a patakokat a mi vérünk festette pirosra”. Sepsiszentgyörgy, Kilyén és Szotyor területén nyugvó 1848/49-es szabadságharcosok.* Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2001.
- Demeter–Demeter 2008.** Demeter Lajos – Demeter László: *Honvédnévkönyv. Sepsiszentgyörgyiek 1848–1849-ben.* Tortoma Könyvkiadó, Barót, 2008.
- Demeter 1998.** Demeter László: *Erdővidék a szabadságharcban 1848–1849.* Erdélyi-Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1998.
- Demeter 2003.** Demeter László: Kovachich Horváth Ignác alezredes emlékirata az 1848–49-es forradalom és szabadságharc székelyföldi eseményeiről. In: Demeter Lajos (szerk.): *Határvidék 1762–1918.* 1. Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2003.
- Gagyi 2001.** Gagyi Zoltán: A marosvásárhelyi 12. honvédszászlóalj szervezése 1848-ban. In: Pál Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok.* I–II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001. I. 156–191.
- Gelich 1883–1889.** Gelich Rikárd: *Magyarország függetlenségi harcza 1848–49-ben.* I–III. Aigner Lajos kiadása, Budapest. 1883–1889.
- Hermann 2001.** Hermann Róbert: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete.* Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Hermann 2004.** Hermann Róbert: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
- Herner 1987.** Herner János (szerk.): *Erdély és a Részek Térképe és Helységnévtára.* Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján. József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1987.
- Horváth 1865.** Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.* I–III. Puky Miklós, Genf, 1865.
- Kővári 2014.** Kővári László: *Erdély története 1848–49-ben.* Sajtó alá rendezte és a szerkesztette: Somogyi Gréta. A bevezető tanulmányt írta: Hermann Róbert. A jegyzeteket írta: Hermann Róbert és Somogyi Gréta. A német és francia szövegeket fordította: Hermann Róbert. A latin szövegeket fordította: Veszprémy László. A román szövegeket fordította: Somogyi Gréta. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2014.

- Közhasznu esmeretek tára 1831–1834.** *Közhasznu esmeretek tára A' Conversations-Lexicon szerént Magyarországra alkalmaztatva.* I–XII. Wigand Otto, Pest, 1831–1834.
- Militär Schematismus 1828–1848.** *Militär Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.* K. k. Hof- und Staats-Druckerey, Wien, 1828–1848.
- Nagy 1844–1845.** Nagy Ignác: *Magyar titkok.* 12 füzet. Hartleben Konrád Adolf, Pest, 1844–1845.
- Nagy 1896.** Nagy Sándor: *Háromszék önvédelmi harcza 1848–49.* Szerzői kiadás, Kolozsvár, 1896.
- Nyepokojcsickij 1999.** Nyepokojcsickij, Artur Adamovics: *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849.* Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Rosonczy Ildikó. Balassi Kiadó, Budapest, 1999.
- Oreusz 2002.** Oreusz, Ivan Ivanovics: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben.* Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Rosonczy Ildikó. Balassi Kiadó, Budapest, 2002.
- Plutárchus 1807.** *Némelly görög és római nagy emberek élete Plutárchusból.* I–II. Fordította: Tanárki János. Wéber Simon Péter, Pozsony, 1807.
- Rüstow 1866.** Rüstow, Wilhelm: *Az 1848–1849-diki magyar hadjárat története.* I–II. Fordította: Vértesi Arnold. Emich Gusztáv, Pest, 1866.
- Süli 2015.** Süli Attila: *Egy árulás története: Balázs Manó honvédőrnagy életútja.* *Aetas*, 30. (2015) 2. sz. 57–74.
- Süli 2017.** Süli Attila: *A 15. (Mátyás) huszárezred története.* 48-as Könyvtár. Line Design Kiadó, Budapest, 2017.
- Szeremlei 1867.** Szeremlei Samu: *Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről.* I–II. Emich Gusztáv, Pest, 1867.
- Szilágyi 1850.** Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom története 1848- és 49-ben.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1850.
- Szinnyei 1891–1909.** Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIII. Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedése, Budapest, 1891–1909.

KÉZIRAT

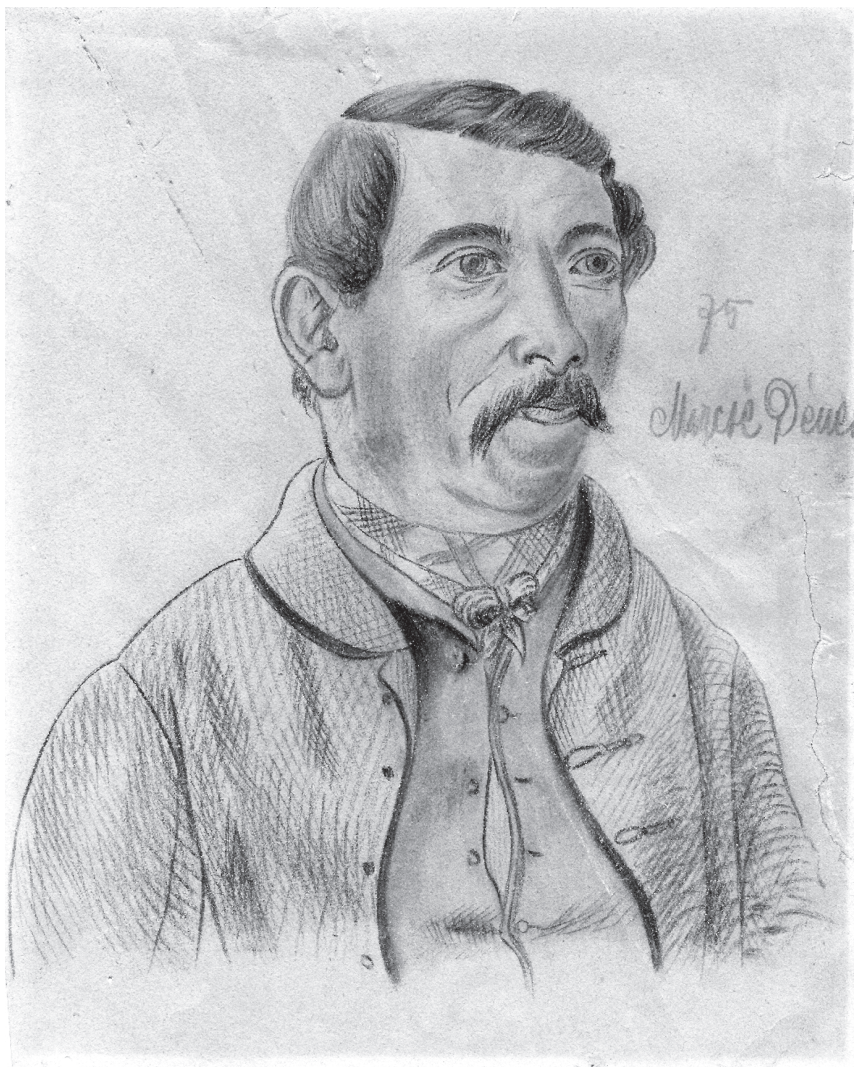
Mircse-napló. *Journal liber tägliche Vorfällen heiten. Angefangen am 1ten Jänner 1842. Lieutenant Dionysius von Mirtse.* (Magántulajdon, Kézdivásárhely)

LEVÉLTÁRAK

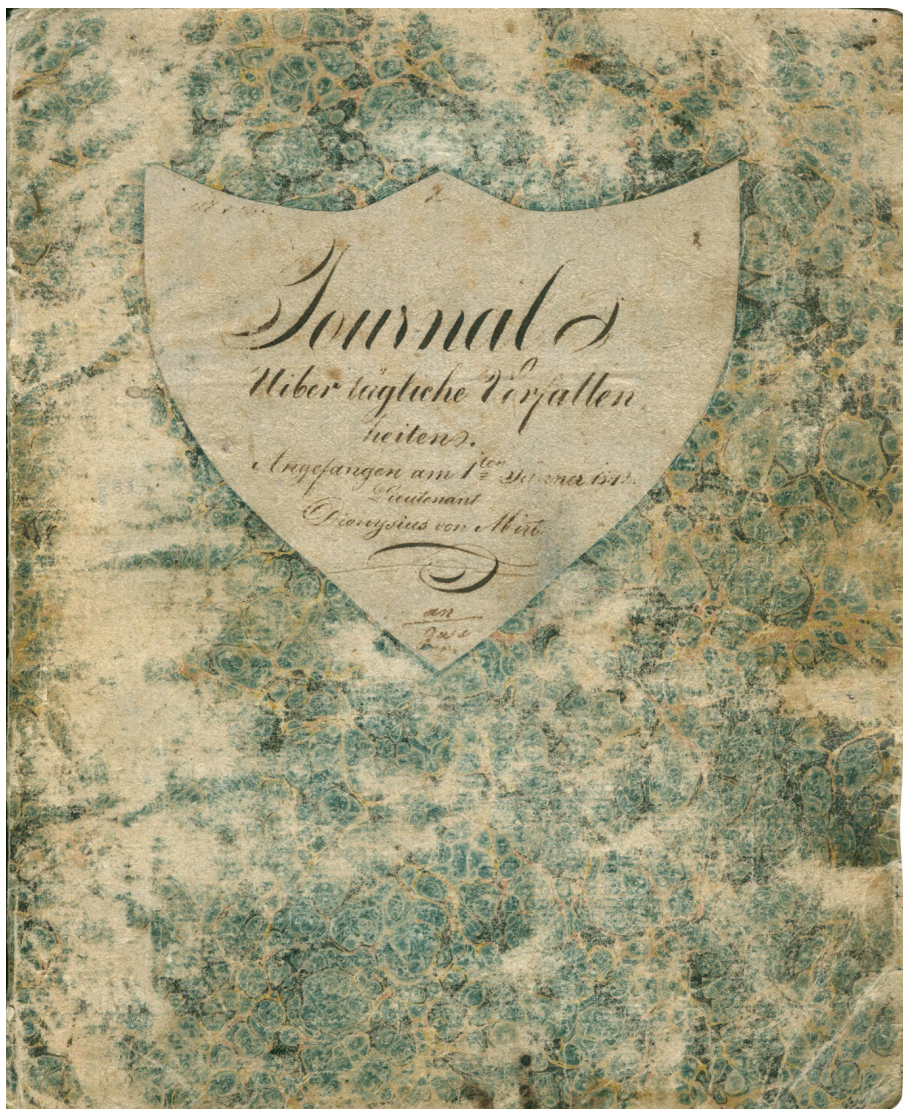
SÁL. Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár

KAW. Kriegsarchiv Wien (Bécsi Hadilevéltár)

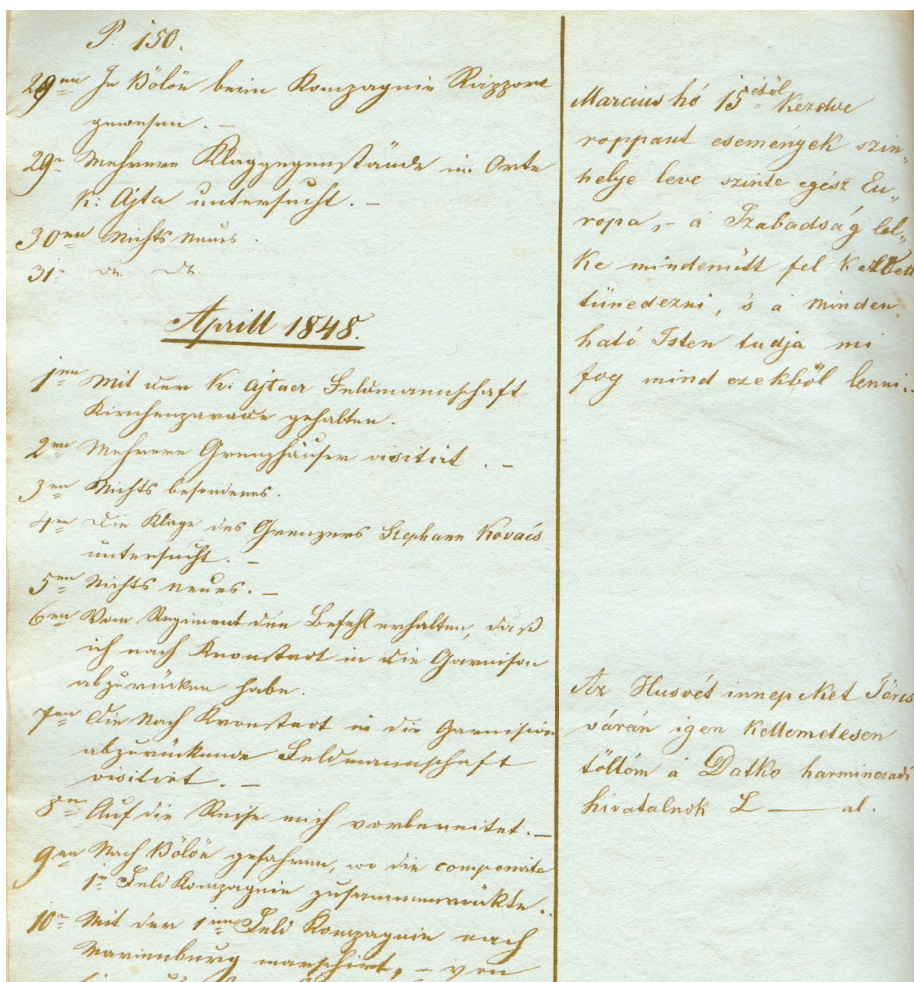
KÉPMELLÉKLET

1. kép. Mircse Dénes százados egyházas- és nagyberzsenyi Berzsenyi Lénárd huszár ezredes által készített portréja
Forrás: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Képzőművészeti gyűjtemény,
leltári szám: 0572/Kp

2. kép. Mircse Dénes százados naplójának borítója
Forrás: magántulajdon

3. kép. Részlet Mircse Dénes százados 1848. márciusi feljegyzéseiből

Forrás: magántulajdon

P. 158.

November 1848.

1° napján meg indult az egész Székely tábor Szászhegy felé, és mintegy 9 órákor délelőtt oda minden elmentetés nélkül meg érkezvén, a Város feje lobogókkal fogadta a Tábornok és meg adta magát. A Székely-meg vezetője Bereczkei, Régentől 50,000 p. forint hadi adót követelt, de mindhogy azt a Város 24 órai városi után sem adta meg, parancs adódék hogy az kifizetéséig se felgyújtassék, mi csak hamar meg is történt, ugyanígy hogy a Város nagyobb része a lángok maradvánnyá lere. -

2° délután mintegy 2 órákor visszavonulánk Szász Régentől, és a mi Csapatunk különösen Bereczkei felé költö az éj, és a következő nap nagyobb részét, - délután valami 2 órákor elindulánk Bereczkei felé, mentünk Jompaig hol meg háltunk, innen más nap egész későig folytatok utunkot, mely helységbe meg hálván, éjjel után 2 órákor a dobozra felköltö, mivel jökor keltetvén meg indulni Maros Vásárhely felé, hogy még az nap koránt oda érkezünk. -

3° délelőtt 11 órákor Maros Vásárhelyen meg érkezve, alig maradt annyi időnk hogy egy kővefőst ebédelhessem, már a Csata tere költö sietnem az egész Csapatunkal, mivel az Ellenség, mely ekkor az Erdélyben lévő General Comdo Reguláris,

4. kép. Részlet Mircse Dénes százados 1848. novemberi feljegyzéseiből
Forrás: magántulajdon

5. kép. „Talpra magyar!”

Bellony László allegorikus festményéről készült kromolitográfia

Forrás: Babucs Zoltán gyűjteménye

6. kép. Wagner Sándor: Csata után. Különlenyomat.

In: Szokoly Viktor (szerk.): *Honvédalbum*. Emich Gusztáv, Pest, 1868.

Forrás: Babucs Zoltán gyűjteménye

7. kép. A magyar szabadságharcz Apoteozisa 1848–1849. Színes levelezőlap.
Bilkei Dezső és Radovánovics János kiadása, Debrecen, é. n.
Forrás: Babucs Zoltán gyűjteménye